

Předmluva k druhému vydání

Tato práce se pokouší představit moderní literární teorii jako disciplínu sdělnou a přitažlivou i pro nejširší publikum. Proto mě nesmírně těší, že ji od doby jejího prvního vydání v roce 1983 studovali právníci, literární vědci, antropologové i teoretici kultury. Zas takové překvapení to ale není. Jak se totiž kniha sama snaží ukázat, neexistuje vlastně „literární teorie“, která by vyvstávala pouze z literatury nebo se výhradně k literatuře vztahovala. Výlučně literární tvorbou se nezabývá žádný z přístupů zde představených, od fenomenologie a sémiotiky až po strukturalismus a psychoanalýzu. Všechny naopak vznikly na základě jiných humanitních oborů a dosahují daleko za hranice literatury. Právě z tohoto důvodu myslím získala kniha takovou popularitu, a právě z tohoto důvodu také stojí za nové vydání. Silně na mě zapůsobilo i to, kolik neakademických čtenářů zaujala. Na rozdíl od mnoha podobných děl se dostala i k čtenářům mimo univerzitní prostředí, což je pozoruhodné zejména vzhledem k takzvanému elitářství literární teorie. Jazyk používaný v literární teorii — i když je snad obtížný, či dokonce esoterický — může zaujmout i ty, kteří na akademickou půdu jaktěživi nevzkročili. Pokud je tomu tak, měli by se mnozí akademici dobře rozmyslet, než literární teorii s poukazem na její esoteričnost zatratí. V každém případě je povzbuzující, že se i v postmoderní době, která si vždy a od všeho žádá snadno konzumovatelný význam, najdou tací, jimž stojí za námahu seznamovat se s novými způsoby vnímání literatury.

Určité proudy literární teorie byly sice opravdu obskurní a příliš uzavřené do sebe. Tato kniha je jakýmsi pokusem o zpřístupnění těchto proudů a o zmírnění jejich neblahého dopadu. Přesto jsou i takové proudy v jistém smyslu pravým opakem elitářství.

Opravdu elitářská je ve studiu literatury jen myšlenka, že literární díla dokážou plně ocenit pouze lidé s patřičným kulturním vychováním. Podle ní mají jedni „literární hodnoty“ prostě v krvi a druzí si tiše chřadnou v tmách. Jenže vzestup literární teorie, který započal v šedesátých letech, byl mimo jiné zapříčiněn i tím, že se tato myšlenka začala postupně hroutit pod náporem nového druhu studentů, kteří stáli o vyšší vzdělání, i když pocházeli z „nekultivovaného“ prostředí. Teorie se tak stala nástrojem k tomu, aby se literární díla vymanila z dusivého objetí „civilizované senzibility“ a otevřela se vůči analýze, na níž se může — alespoň v principu — podílet kdokoli. Paradoxní je, že ti, kdož si stěžují na neproniknutelnost takové teorie, by nejspíš nečekali, že bez nesnáží porozumějí učebnici biologie či chemie. Proč by tomu tedy mělo být se studiem literatury jinak? Snad proto, že považujeme literaturu za „obyčejné“ užití jazyka, srozumitelné každému; toto tvrzení je ovšem samo specifickou literární „teorií“. Literární teorie v náležitém slova smyslu je však utvářena spíše demokratickými než elitářskými impulsy; a ve chvíli, kdy se opravdu zvrhne v nečitelnou a bombastickou záležitost, zpronevěřuje se svým historickým kořenům.

T. E.

Předmluva

Kdyby se někdo pokoušel stanovit datum, od něhož se počala uskutečňovat dalekosáhlá transformace literární vědy dvacátého století, asi by nebyl daleko od pravdy, kdyby vybral rok 1917: rok, kdy mladý ruský formalista Viktor Šklovskij publikoval svou průkopnickou stať *Umění jako metoda*. Od té doby — a zejména v posledních dvaceti letech — se literární teorie rozbujela s nesmírnou rychlostí: hlubokou změnou prošel i význam slov jako „literatura“, „čtení“ či „kritika“. Jen málo z výdobytků této literárněvědné revoluce se však rozšířilo mimo okruh odborníků a vážných zájemců o obor: plný dopad na studenty literatury a prosté čtenáře nás ještě čeká.

Tato kniha chce podat přiměřeně srozumitelný nástin moderní literární vědy; určený je zejména těm, kteří mají s daným tématem jen malou zkušenost. Ačkoli se takový projekt samozřejmě neobejde bez mnoha vynechávek a zjednodušení, snažil jsem se předmět své práce popularizovat, nikoli vulgarizovat. A protože dle mého mínění neexistuje žádný neutrální, hodnocení zbavený způsob, jak celou věc prezentovat, vždy jsem se pokoušel zastávat určitý postoj, což knize doufám přidá na zajímavosti.

Ekonom J. M. Keynes jednou poznamenal, že ekonomové, kteří teorii opovrhují či tvrdí, že se bez ní obejdou, jednoduše žijí v zajetí nějaké teorie starší. Totéž platí o studentech literatury a literárních vědciích. Někteří si stěžují, že je literární věda nemožně esoterická, a podezřívají ji, že je jakousi tajemnou, elitářskou enklávou, příbuznou jaderné fyzice. „Literární vzdělání“ sice pravda k analytickému myšlení zrovna nepovzbuzuje; ale samotná literární teorie vlastně není o nic obtížnější než mnohá jiná teoretická odvětví, spíš naopak. Všechny ty, kteří si myslí, že je literární věda mimo jejich dosah, by proto má kniha měla

pomoci vyvést z omylu. Jiní studenti a kritici si zas stýskají, že se literární věda „staví mezi čtenáře a dílo“. Na to je jednoduchá odpověď: bez nějaké teorie, třebaš implicitní a nepřiliš promyšlené, bychom vůbec nevěděli, co to takové „literární dílo“ vlastně je, a tím méně, jak ho číst. Nechuť projevovaná vůči teorii obvykle znamená nesouhlas s cizími teoriemi a pozapomenutí na tu vlastní. Jedním z cílů této knihy je toto vytěsnění odstranit a umožnit nám tak vzpomenout si.

T. E.